

ШЕВАИ ТАЪЛИМИ

ҒАЗАЛИ

“ДИЛ МУҚИМИ КЀЙИ ЧОНОН
АСТУ ТАН ИН ЧО ҒАРИБ” КАМОЛИ
ХУЧАНДӢ-И

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ГАЗЕЛИ
КАМОЛА ХУДЖАНДИ “ОХ ЧУЖБИНА,
ЧУЖБИНА, ЧУЖБИНА, - ЖИЗНИ НЕТ НА
ЧУЖБИНЕ...”

METHODS OF TEACHING KAMOL
KHUJANDI'S GHAZALS “OH, FOREIGN
LAND, FOREIGN LAND, FOREIGN LAND,
THERE IS NO LIFE IN FOREIGN LAND...”

Аҳмадов Мирзоҳабиб, н.и.ф., дотсенти
кафедраи методикаи таълими забон ва
адабиёти тоҷики МТД “ДДХ ба номи акад.Б.
Ғафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)

Аҳмадов Мирзоҳабиб, к.ф.н., доцент кафедри
методики преподавания таджикского языка и
литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б.
Ғафурова” (Таджикистан, Худжанд)

Ahmadov Mirzokhabib, candidate of philological
sciences, Associate Professor of the department of
methods of teaching Tajik language and literature
under the SEI “KhSU named after acad.
B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand)

E-mail: mirzokhabib@bk.ru.

Вожаҳои калидӣ: шеваи таълим, сохтори газал, хониши бадеӣ, шарҳи лугат, шарҳи маъно, санъатҳои бадеӣ, мазмуни ирфонӣ

Дар мақола шеваи омӯзиши яке аз газалҳои машҳури Камоли Хучандӣ, ки ҷанбаҳои шарҳиҳолӣ ва ирфонӣ дорад, шарҳу тафсири шудааст. Шиносоии хонандагон бо асолати матни газал, ҷиҳатҳои сохтори он, усули кор бо лугат, усули шарҳи маъно ва тариқи натиҷагирӣ аз он мавриди баррасӣ ва баҳс қарор гирифтааст. Муаллиф зарурати шарҳу тафсири мазмуни ирфонии газалро дар он ҳам дидааст, ки хонандагон ин шоири тавоно ва шайхӣ бузургро бекас ва ғарибу нотавон нашиносанд, балки донанд, ки дар рӯзгори хеш шоир худро асло чунин “ғарибу мискин” муаррифӣ карданӣ нест. Аз зиндагии Шайх Камол ҳам бармеояд, ки ба ашъори баланди вай ва шахсияти ӯ мардуми Табрзу Сарой ва ҳукмронони замони эҳтиром мегузаштанд, тавачҷӯҳи хосае доштанд ва аз ин ҷиҳат ҳам зиндагии шоирро ободу таъмин меоштанд.

Ключевые слова: методика обучения, структура газели, художественная декламация, толкование словаря, толкование значения, художественные виды искусства, мистическое содержание

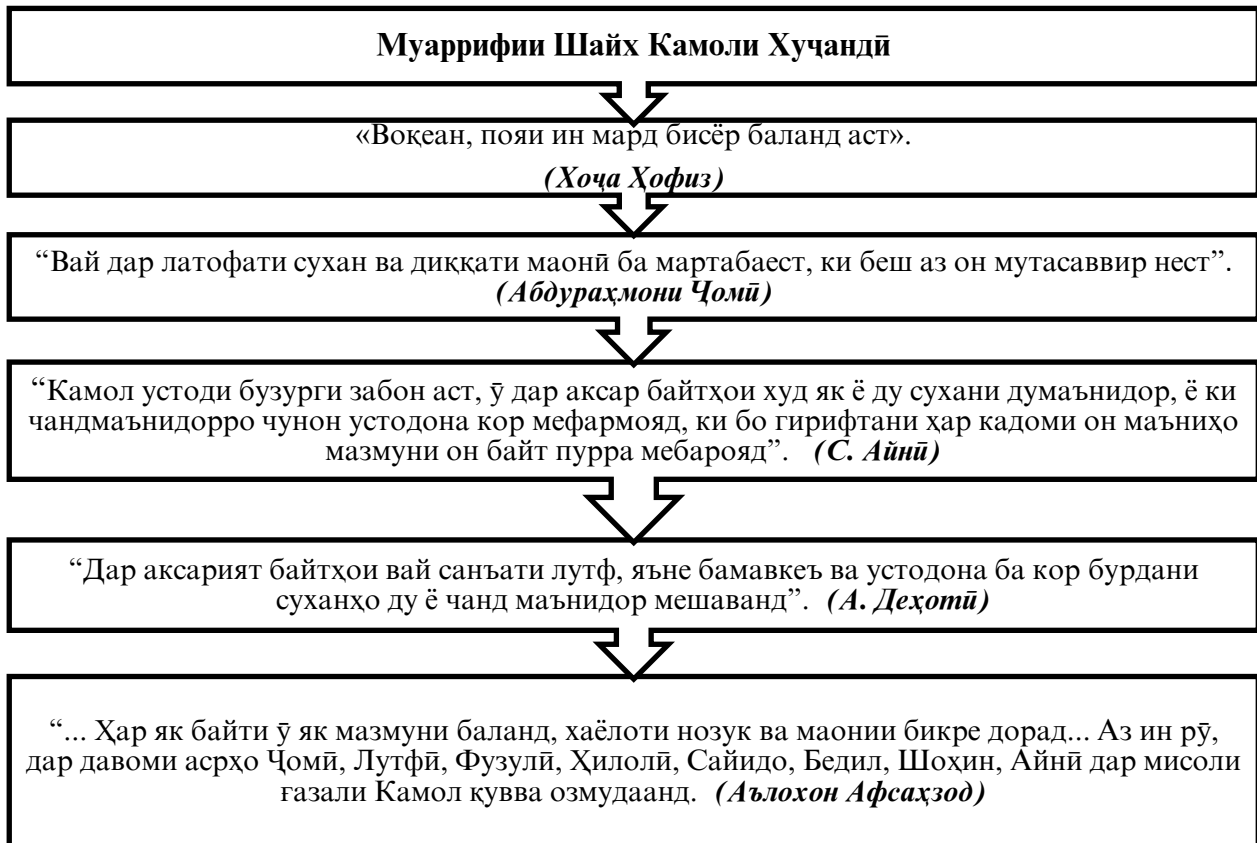
В статье рассматривается методика работы над одной из известных газелей Камола Худжанди, содержащих разъяснительные и эпистемологический (мистический) аспекты. Обсуждается ознакомление читателей с оригинальностью текста газели, его структурными особенностями, методом работы со словарем, способами объяснения ее значения. Автор считает важным объяснить мистическое содержание данного произведения и показать, что великий шейх и поэт не считает себя одиноким и бедным. Отмечается, что его творчеством восхищались и ценили жители Табрзу и при дворе великих правителей того времени, которые с почитанием относились к нему и обеспечивали достойную безбедную жизнь.

Key words: teaching methodology, ghazal structure, artistic recitation, dictionary interpretation, meaning interpretation, art forms, mystical content

The article dwells on the methodology of working on one of the famous ghazals of Kamol Khujandi, containing explanatory and epistemological (mystical) aspects. The article discusses the acquaintance of readers with the originality of the text of the ghazal, its structural features, the method of working with the dictionary, and the ways of explaining its meaning. The author considers it important to explain the mystical content of this work and show that the great sheikh and poet does not consider himself lonely and poor. It is noted that his work was admired and appreciated by the inhabitants of Tabrez and at the court of the great rulers of that time, who treated him with reverence and provided a decent, comfortable life.

Ғазали мазкур “Дил муқими кӯйи чонон асту тан ин чо ғариб” аз ашъори хеле машҳури Камоли Хучандӣ ба ҳисоб рафта, дар девони ӯ мавқеи шоиста дорад. Дар баёни шарҳи ҳоли шоир ҳам ба ин ғазал бисёр истинод мекунад. Шояд ҳамин ҷиҳати масъаларо ба эътибор гирифта, барномаи таълими адабиёт[12] низ шарҳу тафсири ин ғазалро дар синфҳои ҳафтум ва нӯҳум тақрибан пешниҳод кардааст. Дар оғози дарсе, ки дар синфи ҳафтум ба таҳлили ин ғазал

бахшида мешавад, омӯзгор доир ба фаъолияти ғазалсароии Камоли Хучандӣ чанд сухани ифтихоӣ мегӯяд. Аз он чумла, барои хонандагон ҳаминро шарҳ медиҳад, ки Камоли Хучандӣ шоири ғазалсарост. Вай дар ин намуди шеър аз устодони забардасттарин маҳсуб мегардад. Дар ашъори ӯ абёти дорои мазмуни баланду ҳаёлотӣ нозук ва маонии бикр мавқеи шоиста доранд. Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ дар “Баҳористон” ин хусусиятро дар назар дошта, ғазалҳои Камолро сахли мумтанеъ номидааст. Ҷомӣ ин матлабро чунин баён кардааст: “Вай дар латофати сухан ва диққати маонӣ ба мартабааст, ки беш аз он мутасаввир нест”. Оварда шудани баҳои адибон ва донишмандон перомуни шахсият ва ашъори шоир барои шиноختи Камоли Хучандӣ ва пояи баланди ашъори вай аз тарафи хонандагон воситаи беҳтарин ба ҳисоб меравад. Омӯзгор метавонад чунин маълумотро ба сурати нақшаи зерин пешниҳод намуда, аёнӣтаи таълимоӣ таъмин кунад:



Чунин сӯҳбати ифтихоӣ омӯзгор имкон медиҳад, ки хонандагон масъалаи асосии мавзӯро беҳтар шиносанд ва ҳангоми шарҳу тафсир ба ҳар сухани шоир эътибори хоса диҳанд. Таҳлили ин ғазал низ аз ошноии хонандагон бо матни он оғоз мешавад. Дар аввал ҳуди омӯзгор ба ҳайси намуна чанд байти ин ғазалро аз китоби дарсӣ ба тарзи бадеӣ қироат мекунад. Пас омӯзгор риоя гардидани талаботи асосии хониши бадеиро аз хонандагон низ тақозо мекунад. Дар раванди хониши онҳо омӯзгор ба суръати хониш, бурроӣ ва саҳеҳии талаффуз, пастиву баландии овоз, мавқеи задаҳои мантиқӣ, равонӣ ва грамматикӣ; мавқеи таваққуф ва дигарҳо назорат мекунад (ниг.ба расми № 1)

Талаботи асосии хониши бадеии матн



Расми №1. Талаботи асосии хониши бадеии матн

Пас омӯзгор бо ширкати ғаёлонаи хонандагон сохтори ғазалро муайян мекунад. Кори навбатӣ аз шарҳи луғат иборат мешавад. Бинобар ин ҳам омӯзгор ба хонандагон супориш медиҳад, ки ҳар кадом калима, ибора ва таркибхоеро, ки мазмунашон ношинос ва эзоҳталаб ҳастанд, аз матни ғазал ҷудо кунанд. Барои тезтар амалӣ шудани ин кор хонандагонро ба се ва ё чор гурӯҳ ҷудо карда, барои ҳар кадом гурӯҳ дарёфт намудани калимаҳои шарҳталабро аз байтҳои ҷудогона талаб кардан ҳам беҳтар аст. Пас бо усули гурӯҳӣ луғатҳои ҷудошуда шарҳу тафсир карда мешаванд.

Дар идомаи шарҳи луғатҳо омӯзгор тафсири байт ба байти маъноро ба роҳ менамояд. Қироати ҳар як байтро аз хонандагони алоҳида хоҳиш карда, маънои луғавӣ ва дар ҳамин маврид ба кадом маънӣ корбаст гардидани калимаҳо ибораҳои номафҳумро зикр менамояд. Яке аз роҳҳои беҳтарини дарки мазмун ба шакли наср баргардонидани абёт мебошад, ки ин кор аз ҷониби хонандагон бо ёрии муаллим бояд сурат гирад. Бад-ин васила, инкишофи нутқ, мантиқан фаҳмидани назми классикӣ ва мустақилона баён кардани афкори андешаи шоғирдон метавонад таъмин гардад.

Ба хотири он ки хонандагон аз мазмуни ғазал натиҷагирӣ карда тавонанд, омӯзгор як-ду саволи ёрирасон мегузорад ва ҳамин тавр, таҳлили комили ғазал сурат мегирад. Тавре ки гуфта омад, ғазали мазкур нахуст аз ҷиҳати сохтор шарҳу таҳлил мешавад. Бо низоми баёншуда шарҳу тафсир ва таҳлили ғазали “Дил муқими кӯйи ҷонон асту тан ин ҷо ғариб” чунин сурат мегирад:

Афоили ғазал: - V - - / - V - - / - V - - / - V -

Фоилотун фоилотун фоилотун фоилун

Вазни ғазал: Рамали мусаммани максур

Қофия ва радиф: Калимоти ҳамқофия: ин ҷо, танҳо, бепо, илло, аз мо, бо, во; решаи қофия овози “о”

Радиф: калимаи *ғариб*

Дил муқими кӯйи ҷонон асту тан ин ҷо ғариб

Чун кунад бечораи мускин тани танҳо ғариб?!

Луғат:

1. Муқим – истиқоматкунанда, бошанда, сокин

Дар ин маънӣ Камол гӯяд:

Ғашт басте солу моҳ, к-аз сари кӯят

Ҷон ба сафар рафту дил ҳанӯз муқим аст.

2. Кӯй – 1. Роҳи калон, роҳ. 2. Кӯча, манзил, маҳалла
Аз чумла Камол гӯяд:

*Ҳар хона, ки дар қӯйи тараб сохта будем,
Селоби ғаме омаду барканд зи бунёд.*

3. Чонон – маҳбуба, маъшуқа

4. Тан – бадан, ҷисм. *Тани танҳо* - а) яккаву танҳо, бекас, мучаррад; б) ҷисми холӣ, колбуди бечон

5. Ғариб – 1. Аҷаб, шигифт, ҳайрон. 2. Мусофир, бегона, аз ватан ва хонумон дурафтода. 3. *Маҷозан* хору зор; бекас

6. Чун – 1. Чӣ гуна, чӣ тавр, чӣ хел. 2. Мисли, монанди, ҳамчун.

Дар чунин маъниҳо Камол гуфтааст:

*Гуфтӣ: Паси ҳар тирағие равшиание ҳаст,
Чун аст, ки ҳаргиз шаби моро саҳаре нест?*

Чун қунад – чӣ кор қунад, чӣ чора бинад, чӣ кор ҳам карда метавонад; чӣ тавр бошад, дар чӣ хол қарор гирад; бо умеди чӣ бошад, чӣ роҳи халосӣ дорад.

7. Бечора – очиз ва дармонда; касе ки барои беҳбудии кори худ чора ва илоҷ надорад, беилоҷ

8. Мискин – 1. Фақир, бечиз. 2. Бечора, нотавон, очиз

*Дар маънии аввал Камол мефармояд:
Ин ки хоҳӣ дод баҳиши ғам ба мискинони хеш,
Чун манат мискинтарам, аввал маро фармо насиб.*

Маънӣ: дили маро дилбар рабудаст, яъне дил аз тани ман ҷудо шудааст ва сокини манзили маҳбубаи ба ҷон баробар гардидааст, дар ҳарими ёр маъво гирифтааст; ҷисми аз дил ҷудошуда дар манзили хеш чун мусофир, мисли касе, ки аз ватан ва хонумон дур афтода бошад, бекас ва ҳайрону саргардон мондааст. Ин очизу дармондаи фақиру нотавон ва ҷисми холӣ дар чунин ғарибӣ бекасу танҳо чӣ кор ҳам карда метавонад, чӣ илоҷе дорад, чӣ тавр ин ғарибиро таҳаммул қунад?

Санъати бадеӣ: *Таъхис:*

бо иродаи хеш аз тан ҷудо шудани дил ва ҳар кадоме дар алоҳидагӣ ба ҳоле дигар гирифтдор шудан: маъвои хуш пайдо кардани дил, танҳову ғариб мондани тан

Тавсиф: кӯйи чонон, бечораи мискин, тани танҳо

Такрор: калимаи тан дар байт бо назардошти қисми аввали калимаи танҳо се бор такрор шуда омадааст.

Таҷниси зои: калимаи тан ва танҳо ба се маъно истифода шудааст: а) бадан, ҷисм; б) яккаву танҳо, бекас, мучаррад; в) ҷисми холӣ, колбуди бечон

*Орзуманди диёри хешаму ёрони хеш,
Дар ҷаҳон то чанд гардам бесару бепо ғариб?*

Луғат:

Орзуманд – хоҳишманд, талабгор, мушток

Диёр – кишвар, вилоят; мамлакат; сарзамин

Хеш – худ, хештан

То чанд – то кай, чанд вақт; чӣ қадар

Бесару бепо – бесаранҷом; саросема, овора, парешон, саргардон

Маънӣ: ман муштоқи кишвари хеш ва ёру дӯстону пайвандони худ ҳастам, вале аз онҳо дурам ва дастам ба домони онҳо намерасад. Пас дар ин ҷаҳони пурғавғо то ба кай чунин овора ва парешону саргардон мегашта бошам?

Санъати бадеӣ:

Таҷниси муздавач: аз он ки дар калимаҳои диёр ва ёр лафзи ёр такроран ва паҳлуи ҳам омада маъноҳои гуногунро ифода кардааст.

Такрор: дар ибораҳои диёри хеш ва ёрони хеш калимаи хеш дубора истифода шуда, такрори мустаънафро ба вучуд овардааст.

Чун ту дар ғурбат наҷафтодӣ, чӣ донӣ ҳоли ман?

Меҳнати ғурбат надонад ҳеч кас, илло ғариб.

Луғат:

Чун – 1. Бинобар он ки, азбаски, аз он ҷо ки, аз сабаби он ки. 2. Вақте ки, ҳангоме ки

Ғурбат – ғарибӣ, мусофирӣ, аз ватан дур будан

Афтодан – 1. *маҷозан* ба ҳоли бад дучор шудан, нотавон шудан. 2. Воқеъ шудан, рӯй додан

Ҳол – чигунагӣ, вазъият, ҳолат; аҳвол

Меҳнат – 1. Мусибат, бало, бадбахтӣ. 2. Ранҷ, азобу уқубат, машаққат, заҳмат

Илло – ғайр аз, ба чуз, магар, магар ин ки

Дар ин маънӣ Камол овардааст:

То намози ид дарёбӣ, марав 3-ин дар, Камол,

Идгоҳи ошиқон чун нест, илло кӯйи дӯст.

Маънӣ: азбаски ту мусофир нашудай ва аз аҳволи ғарибон беҳабарӣ, ҳолату вазъияти маро аз кучо медонӣ? Мусибати ғарибӣ ва ранҷу машаққати онро аз каси ба ғарибӣ афтода ҳеч кас беҳтар намедонад.

Санъати бадеӣ:

Такрор: ғурбат дар ҳар мисраъ такроран омада мазмунро таъкид кардааст

Тазод: донӣ – надонад; ҳеч кас – ғариб; ту – ман

Ҳаргиз аз рӯйи карам рӯзе напурсидӣ, ки чист

Ҳоли зори мустаманди монда дур аз мо ғариб?

Луғат:

Ҳаргиз – асло, ҳеч гоҳ, ҳеч вақт, абадан (маъноӣ инкор дорад)

Дар ин маънӣ Ҳофиз байти машҳуре дорад:

Ҳаргиз намирад он, ки дилаш зинда шуд ба ишқ,

Сабт аст бар ҷаридаи олам давоми мо.

Карам – саховат, ҳиммат, кушоодастӣ, ҷавонмардӣ

Ҳол – чигунагӣ, вазъият, ҳолат; чигунагии саломатӣ ва тандурустӣ, аҳвол

Зор – нолон, гирён, гирякунон, ашкрезон

Мустаманд – 1. Ғамгин, андӯхгин. 2. Бечора, очиз; мӯҳтоҷ. 3. *Маҷозан*, ошиқ, гирифтдор

Мо – ин чо ишора ба ёр, маъшуқа аст

Бо чунин маъно Камол дар байти зерин калимаи мустамандиро истифода кардааст:

Эй дил, ин бечорагиро мустамандӣ то ба кай,

Чун надорӣ рӯйи дармон, дардмандӣ то ба кай?

Маънӣ: дар мурочиат ба ёри бепарво ошиқ бо ҳасрат мегӯяд: боре ҳам нашудааст, ки рӯзе ҳиммат гумошта, аз ҳолати ин ошиқи бечораву очиз бипурсӣ ва хабардор шавӣ, ки ин гирифтори аз ту дурафтода дар чӣ аҳвол қарор дошта бошад.

Санъати бадеӣ:

Тавсиф: Ҳоли зори мустаманди монда дур аз мо ғариб (яъне, аҳволи бечораи нолону ғариби аз мо дурмонда) - аз ҷумлаи тавсифот андар тавсиф буда, ба хотири мухтасар баён кардани мақсад шоир ин чо аз иборати изофии тафсилӣ истифода кардааст, ки аз хусусиятҳои барҷастаи услуби эҷодии шоир ба ҳисоб меравад.

Мутобақа: ҳаргиз – рӯзе

Маҷоз: мустаманд ба маъноӣ ошиқ

Боди субҳ аз зулфи ҷонон бӯи ҷон меоварад,

Мебарад рӯзе ба сар ҳоло дар ин савдо ғариб.

Луғат:

Боди субҳ – насими сахарӣ

Бӯи ҷон – ин чо ба маъноӣ хабари зиндагӣ

Рӯз ба сар бурдан – умр гузаронидан

Савдо – гирифтдорӣ ба ишқ

Маънӣ : ин гирифтори ишқи ёри азиз ҳоло танҳо бо он зиндааст, ки насими сахарӣ аз бӯйи зулфи маҳбуба паём меоварад ва вайро таскин мебахшад.

Санъати бадеӣ :

Маҷоз: бӯи ҷон, савдо

Тавсиф: боди субҳ

Чун дар ин даврон намеафтад касе бар ҳоли худ,

Дар чунин шаҳре, ки мебинӣ, кӣ афтад бо ғариб?

Луғат:

Чун – бинобар он ки, азбаски, аз он сабаб ки, аз он чо ки

Даврон – 1. замон, аҳд; манзил, фасл, ҳангом. 2. Гардиш, даврзанӣ, чархзанӣ, гирдгардӣ.

Афтидан – 1. *маҷозан* ба ҳоли бад дучор шудан; нотавон шудан, очиз шудан. 2. Воқеъ шудан, рӯй додан. 3. Гирифтдор шудан, мондан, шудан, ғалтидан

Маънӣ: бинобар он ки дар ин замон ҳеҷ кас худ аз худ ба ҳоле гирифта намешавад ва барои воқеъ шудани ҳар қадам ҳолат воситаву сабабгори вучуд дорад, дар ин ҳел шаҳре, ки ту медонӣ, қадам касе пайдо мешавад, ки бо ғарибе ҳамроҳӣ кунад ва ҳамтақдир бошад?

Санъати бадеӣ:

Тазод ва мутобақа: намеафтад – афтад; касе – кӣ

Таҷисси зои: чун - чунин

*Дар ғарибӣ чон ба сахтӣ медиҳад мискин Камол,
Во ғарибӣ, во ғарибӣ, во ғарибо, во ғариб!*

Луғат:

Ғарибӣ – дурӣ аз ватан, ғурбат

Чон додан – мурдан

Сахтӣ – душворӣ, азобу машаққатҳои зиндагӣ, аҳволи танги маишӣ

Мискин – 1. Фақир, бечиз. 2. Бечора; нотавон, очиз

Ба ин маънӣ шоир дар ҷойи дигар гуфтааст:

*Ин ки хоҳӣ дод бахши гам ба мискинони хеш,
Чун манат мискинтарам, аввал маро фармо насиб.*

Во – шакли қўтоҳшудаи вой; нидои бо таассуф фарёд кашидан

Маънӣ: рӯзе Камоли бечораву очиз ва фақир дар мусофирату ғурбат бо машаққат ва бо душворӣ чон медиҳад. Фарёд аз чунин аҳволи ғарибонаву нокомӣ, ки ман имрӯз дорам.

Санъати бадеӣ:

Тақрор: калимаи ғарибӣ дар ин байт панҷ маротиба омада, мазмуни асосиро гаштаву баргашта таъкид кардааст.

Тафсири мазмуни ирфонии байти матлаъ: бояд гуфт, ки ин ғазали шоир мазмуни ирфонӣ ҳам дорад. Аммо барои шарҳи мазмунҳои ирфонии он ҳанӯз доираи дониши мактабиён кифоят намекунад. Шогирдони мактабӣ ҳадди ақалл аз истилоҳоти ирфонии шуарои мутасаввиф оғаҳӣ надоранд. Аз ин рӯ, кифоят аст, ки омӯзгор доир ба тобишҳои ирфонии ғазали мазкур дар асоси тафсири байти матлаъ як маълумоти муқаддамотӣ диҳад. Агар шогирдон шавқу хоҳиши идроки чунин мазоминро зоҳир созанд, он гоҳ омӯзгор бояд барои якҷанд нафар хоҳишмандон берун аз дарс машғулиятҳои махсус гузаронад. Инак, байти матлаъ:

*Дил муқими кўйи чонон асту тан ин чо ғариб
Чун кунад бечораи мискин тани танҳо ғариб?!*

Ин байт дар китоби дарсӣ [14, с.109] ба сурати зерин омадааст:

*Дил муқими кўйи чонон асту ман ин чо ғариб
Чун кунад бечораи мискинтан танҳо ғариб?!*

Дар нашрҳои илмӣ-интиқодии ашъори Камоли Хучандӣ [7, с. 439; 8, с.917] муҳаққиқон бо истинод ба нусхаҳои муътабар байти аввалро дуруст ҳисобидаанд.

Дар ин байти матлаъ шоир ҳоли хешро ибронд медорад, калимаи чонон на ба мазмуни маҳбубаи заминӣ, балки ба маънои ёри азали, маҳбуби лоязолӣ – Худованд омадааст. Пас дар дили шоир танҳо ишқи ин Чонон ҷўш мезанад. Аз ин рӯ, ин дил ҷисмро тарк намуда ба ёри ҳақиқӣ пайваستاаст. Тани ӯ, ки аз дил ҳам ҷудо шудааст, чун қолбади берӯҳ буда, наметавонад бо дил якҷоя ба он Ёр бипайвандад. Бинобар ин ҳам тан ғарибу бекас ва танҳо мондааст. Шоир дар ғами он тани танҳомонда мегӯяд, ки ин фақири бечораву нотавон акнун ҷӣ илоҷе дорад, ҷӣ ҳам аз дасташ меояд. **Нагиҷа:** ба диққати шогирдон расонидан зарур аст, ки ҳамин тавр шоир аз танҳонии хеш дар ин ҷаҳони гузарон не, балки аз дуриву бебаҳра мондани хеш аз пайвастан ба нури Лоязолӣ сухан меронад, чунки барои аҳли ирфон ин дунё ягон қадр қимате надорад дар баробари расидан ба раҳмати Парвардигор. Шарҳи мазмуни ирфонии ин байт аз он ҷиҳат ҳам зарурат дорад, ки хонандагон ин шоири тавоно ва шайхӣ бузургро танҳо ва ғарибу нотавон нашиносанд, балки донанд, ки дар зиндагии хеш шоир худро асло чунин ғарибу муфлис муаррифӣ карданӣ нест. Аз зиндагии Камол ҳам бармеояд, ки ба ашъори баланди вай ва шахсияти ӯ ба ҳайси шайхӣ бузург мардуми Табрзу Сарой ва ҳукмронии замон низ эҳтиром мегузоштанд ва тавачҷӯҳи бештаре доштанд ва аз ин ҷиҳат ҳам зиндагии шоирро ободу таъмин медоштанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Абдураҳмони Ҷомӣ. Нафаҳот-ал-унс. Тасхеҳи доктор Маҳмуд Обидӣ/А.Ҷомӣ. – Техрон: Интишороти Иттилоот, 1370.
2. Абдураҳмони Ҷомӣ. Нафаҳот-ул-унс. Таҳиягарони матн, муаллифони муқаддима ва феҳристҳо Муътабар Оқилова, Баҳром Мирсаидов/ А.Ҷомӣ. – Душанбе: СҶИЭ, 2013. – 872 с.

3. Абдуқодиров А. Каломи Камол/ А.Абдуқодиров,А.Давронов. – Хучанд, 1998.- 145 с.
4. Абдучаббори, Шоҳаҳмад (Сурӯш). Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ/Ш.Абдучаббори. – Хучанд: Хуросон, 2015. - 736 с.
5. Камоли Хучандӣ. Девон, иборат аз ду ҷилд. Тасҳеҳи Ш. Ҳусейнзода ва С. Асадуллоев. – Душанбе, 1986
6. Камолӣдин, Масъуди Хучандӣ. Девон, бо тасҳеҳу эҳтимоми Азизи Давлатободӣ. – Техрон, 1378.
7. Камоли, Хучандӣ. Девон. Муқаддима аз Абдулманнон Насриддинов. Таҳия ва тасҳеҳи матн аз Абдучаббори Суруш, Саидумрон Саидов. – Хучанд: Андеша, 2011. – 632 с.
8. Камоли Хучандӣ. Девон. Матни илмӣ-интиқодӣ. Муқаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти Фаҳриддин Насриддинов. Ҷилдҳои якум ва дуюм/Камоли Хучандӣ. – Хучанд: Ношир, 2020. – 1432 с.
9. Матлубаи, Мирзоюнус. Шарҳи шаст шеърӣ Фарзона/М.Мирзоюнус. – Хучанд: Ношир, 2019. – 244 с.
- 10.Насриддинов, А. Сеҳри мубин/ А.Насриддин. – Хучанд: Ношир, 2012. – 164 с.

Сарчашмаҳои методӣ:

- 11.Аҳмадов,М.Таълими адабиёти тоҷик,қ. 1 ва 2. Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултети ҳилологии мактабҳои олии Тоҷикистон. – Хучанд: Нури маърифат, 2018. – 252- 336 с.
- 12.Барномаи таълими адабиёти тоҷик дар синфҳои 5-11.–Душанбе: Маориф, 2007. – 72 с.
- 13.Миров, Т. Дастури методии «Адабиёти тоҷик» барои синфи 9. / Тӯйҷӣ Мирзод. – Душанбе: Маориф, 1986. – 144 с.
- 14.Тоиров, У. Адабиёти тоҷик, китоби дарсӣ барои синфи 7 – ум. / Тоиров Урватулло, Зиқиров Хайрулло, Мӯсоев Муҳаббат. - Душанбе: Мавлавӣ, 2008. - 320 с.

REFERENCES:

- 1.Abdurrahmani, Jami. Nafahat al-uns. Edited by Dr. Mahmud Obidi. / Nuriddin Abdurrahmani Jami. - Tehran: Information Publications, 1370.
- 2.Abdurrahman Jami. Nafahat-ul-uns. Developers of the text, authors of the introduction and catalogers, Mutabar Aqilova, Bahrom Mirsaidov. / Maulana Nuriddin Abdurrahmani Jami. - Dushanbe: SJIE, 2013. - 872 p.
- 3.Abdukadirov, A. Kalomi Kamal/ A. Abdukadirov, A. Davronov. - Khujand, 1998
- 4.Abdujabbari, Shahahmad (Sourosh). The culture of poems by Kamol Khujandi/Sh. Abdujabbori. - Khujand: Khorasan, 2015. - 736 p.
- 5.Kamoli, Khujandi. Cabinet, consisting of two volumes. Correction of Sh. Huseynzoda and S. Asadulloev. - Dushanbe, 1986
- 6.Kamaliddin, Masoud Khujandi. Cabinet, with correction and care of Aziz Davlatabadi. - Tehran, 1378.
- 7.Kamoli, Khujandi. Devon. Introduction by Abdulmannon Nasriddinov. Development and correction of the text by Abdu Jabbori Soorush, Saidumron Saidov. - Khujand: Andesha, 2011. - 632 p.
- 8.Kamoli Khujandi. Devon. Scientific-critical text. Introduction, revision and commentary by Fakhriddin Nasriddinov. Volumes one and two. / Sheikh Kamoli Khujandi. - Khujand: Publisher, 2020. - 1432 p.
- 9.Matlubai, Mirzoyunus. Commentary on sixty poems of Farzona/M. Mirzoyunus. - Khujand: Publisher, 2019. - 244 p.
- 10.Nasriddinov, A. Sehri Mubin/ Abdulmannon Nasriddin. – Khujand: Publisher, 2012. – 164 p.

Methodological sources:

- 11.Ahmadov, M. Teaching of Tajik literature, q. 1 and 2. Textbook for students of philological faculties of higher schools of Tajikistan. - Khujand: Light of Enlightenment, 2018. - 252 p.; 336 p.
- 12.Tajik literature education program in grades 5-11. - Dushanbe: Education, 2007. - 72 p.
- 13.Mirov, T. Methodical guide "Tajik Literature" for grade 9. / Toychi Mirzod. - Dushanbe: Education, 1986. - 144 p.
- 14.Toirov,U.Tajik literature, a textbook for the 7th grade. / Toirov Urvatullo, Zikirov Khairullo, Mosoev Muhabbat. - Dushanbe: Maulavi, 2008. - 320 p.